

Dopis č. 13

Praha, 12. 5. 1977

Milý příteli,

tážeš se – jako asi mnozí v naší zemi – jak lze chápat a hodnotit, když význačný signatář Charty 77 se chce vystěhovat z republiky. Tato otázka se stala aktuální, když nedlouho po prohlášení rakouského kancléře Kreiského naše úřady prý nabídly několika prominentním chartistům vystěhování. Tehdy to všichni odmítli; později se přihlásil filosof Menert, kterému ovšem naše úřady prý nabídku neučinily, a nyní přibyli další uchazeči. Tvůj zájem je soustředěn hlavně na známého politika, bývalého tajemníka právní komise ÚV KSČ a později tajemníka ÚV KSČ; tážeš se, co vlastně odchod takového muže do exilu znamená sám o sobě a co může znamenat pro situaci Charty a chartistů.

Řekl bych, že sám fakt odchodu do emigrace nemůže být legitimně odsuzován; právo na opuštění vlastní země právě tak jako právo se do vlastní země zase vrátit je základním lidským a občanským právem. Co však může a musí být hodnoceno a posuzováno, jsou důvody, proč určitý člověk emigruje. Právě tyto důvody by měly obstát před kritickým pohledem a prověřením. Aby však bylo možno je posoudit, musely by být formulovány. Politik však málokdy může a chce plně vyjasnit důvody, které ho vedou k určitému rozhodnutí; navíc žijeme dnes v situaci, kdy se vůbec málokdo odváží být zcela otevřený. Proto je v současné chvíli nemožné dostatečně porozumět a posoudit, zda je Mlynářův odchod hlouběji oprávněn. To může ukázat teprve budoucnost. Nicméně můžeme celou otázku probrat na obecné rovině.

Politik, který odchází sice pod silným tlakem, ale nikoliv přímo z donucení (jako vyhnanec) do emigrace, tak může učinit zásadně ze dvou možných důvodů: Buď na svůj program a politickou linii rezignuje, anebo se rozhodl jej realizovat jinými prostředky a na jiných základech. Povšimněme si nejprve první možnosti. Lidsky je naprosto pochopitelné, když člověk třeba i po slibných začátcích pocítí, že překážek a protivenství je náhle příliš mnoho, rizika že jsou velká a že další cesta je tak náročná, že to přesahuje jeho síly a možnosti. Každý by měl sám nejlépe vědět, na co stačí; nebylo by spravedlivé, kdybychom chtěli házet někomu na krk břemena, na která se necítí, anebo mu odmítat právo ta břemena složit, když zjistil, že jsou příliš těžká. Předpokladem je ovšem slušný, solidní způsob, jakým se člověk k věci postaví a jakým se z eventuálně již přijatých závazků vyváže. Nemám nikomu za zlé, že se rozhodl nepodepsat Chartu; jedna věc je ovšem nepodepsat a jiná věc je podepsat a pak odvolat. Že uprostřed palby nejtěžšími kusy odvolal jediný signatář, to je na české poměry vlastně malý zázrak.

Ovšemže politik, který od počátku představuje jednoho z čelných protagonistů Charty, tím na sebe vzal také jistý závazek. Jestliže se

rozhodne opustit zemi, znamená to, že svému závazku nedostojí, alespoň ne v původním smyslu a v plnosti. Program Charty 77 je od počátku pokusem o uplatňování a upevňování zákonnosti a o prohloubení respektu k lidským a občanským právům a svobodám v této zemi; v jednom z prvních dopisů jsem Ti napsal, proč jsem přesvědčen, že tento zápas o zachování zákonů, proklamujících a garantujících lidská a občanská práva, je možno vybojovat pouze na půdě naší země, eventuálně na půdě socialistického tábora jako celku, i když podpora mezinárodní veřejnosti není zanedbatelná a je nám vždy vítána. Politik, který by se rozhodl bojovat za lidská a občanská práva v naší zemi odjinud, ze zahraničí, si musí položit otázku, zda neuvažuje principiálně mylně nebo zda z jeho politického zápasu o lidská a občanská práva nezůstává pouhé rétorické gesto. Osobně jsem přesvědčen, že chtít přesunout, přenést hlavní frontu zápasu o lidská práva a občanské svobody na mezinárodní pole je hrubý politický omyl.

Ovšem je třeba vidět, že takový vnitropolitický zápas se může protáhnout na řadu let a možná desetiletí. V jednotlivých peripetiích může nabýt také na razanci a hrozivosti; ohrožení některých jednotlivců může vzrůst takovou měrou, že asyl v zahraničí se může jevit jako holá nezbytnost. Kromě toho je tu rozhodující odhad do budoucna, a ten se nemusí vždycky krýt se skutečným průběhem událostí. Z hlediska příští generace se může emigrace některých lidí jevit jako ukvapená, ale i opak je možný; může se zdát s podivem, že někteří lidé neopustili zemi včas. Nemá-li mít emigrace jen povahu soukromého řešení, je třeba odcházet s jistou koncepcí. Jinak odcházel do exilu Komenský nebo Masaryk (oba očekávali rozuzlení situace od válečných událostí a oba v poměrně krátké době – první se velice mýlil, druhý měl správný odhad), jinak odcházel po válečné porážce Německa Karl Jaspers (z protestu proti německým poměrům, ač nepronásledován, bez úmyslu se vrátit). Je mnoho druhů rozličně motivovaných odchodů do emigrace, některé je třeba výslovně schválit (eventuálně doporučit), jiné lze uznat nebo proti nim alespoň nemít námitek, a konečně některé ani nelze obhájit, ani se nás o to nikdo neprosí. Byly doby, kdy se stovky rodin stěhovaly do Ameriky, protože doma nenacházely obživu. Dnes u nás sice nezaměstnanost neexistuje (alespoň nikoliv zjevná, skryté je až dost), ale pro některé lidi je vytvářena uměle. Zdeněk Mlynář dostal v rozporu s našimi vlastními zákony i s našimi mezinárodními závazky výpověď, která byla později soudně potvrzena jako platná. Pro signatáře Charty 77 a zvláště pro člověka politicky tak stigmatizovaného je dnes téměř vyloučeno najít nového zaměstnavatele, jak se denně znovu o tom přesvědčují desítky podobně postižených, k nimž stále přibývají další. Jaké řešení má najít člověk, který nechce být na obtíž svým přátelům a známým? Naše oficiální místa udělala, co bylo v jejich silách, aby donutila Mlynáře z republiky odejít a hledat si obživu v zahraničí. Proto nelze mít Mlynářovi za zlé, že se pro tuto možnost rozhodl.

Zároveň ovšem nelze pominout skutečnost, že desítky a stovky lidí jsou na tom dnes hůř než Mlynář; a od roku 1970 to byly desetitisíce lidí, kteří s největšími obtížemi hledali náhradní zaměstnání, v němž vůbec

nemohli využít své kvalifikace. Zním to dobře z vlastní zkušenosti; už jsem o tom také psal. A tito lidé v této zemi přesto žijí; zatím. Politickým cílem pracovního postižení tolika lidí ovšem není je donutit k emigraci, nýbrž zlomit je. Emigrace je otevřena jen pro nemnoho vyvolených. Přesto mám za to, že kdyby se dnes naše hranice otevřely pro všechny občany, byli by to jiní lidé, kteří by odcházeli, ale velmi málo chartistů. Svým postojem totiž chartisté prokazují, že nehodlají nenápadně čekat na svou příležitost, nýbrž že mají naději pro tuto zemi a pro tuto společnost. Chtějí jen příležitost, aby mohli pro tuto zemi a pro lidi v ní pracovat tak, jak nejlépe dovedou a jak jim velí svědomí. Chtějí, aby tu zavládla opravdovost místo prolhanosti, spravedlnost místo bezpráví, přímota místo poníženosti, svoboda místo znevolnění. Lze si představit, že je možno je tvrdými prostředky k emigrování dohnat a přinutit; ale dokud to bude jen trochu možné, jsou rozhodnuti zůstat zde. Odejde-li několik z nich, podlehnou-li tlaku anebo z jiných důvodů, myslím, že to nebude mít na ostatní velký vliv. Je to nepochybně citelné oslabení našich zatím nepočtených řad (zatím se cílevědomě nepodnikla žádná agitace, neboť tady jde o argumenty a o rozhovor, ne o počet hlasů), ale situaci to v podstatě nemůže ovlivnit.

Mám dojem, že situaci by nemohlo podstatně ovlivnit, ani kdyby značné procento signatářů tak či onak odpadlo; obsah Charty 77 má svou váhu a už ji nemůže ztratit. Je to možná paradoxní, ale aktivita chartistů vlastně ani nemůže být ukončena, neboť- jsem si jist - se o tom nikdy nedosáhne jednotného smýšlení. K tomu cíli by bylo nutno se sejít, věc prodiskutovat a pak odhlasovat. Ale to právě není možné, dokud chartisté nebudou uznáni z oficiálních míst a dokud jim taková schůzka a beseda nebudou povoleny a umožněny. Aby však k něčemu takovému došlo, muselo by se mnohé změnit. A na změny tohoto druhu nemohou mít chartisté žádný jiný vliv než pouhého katalyzátoru, který sám nevstupuje do reakce. A jak je známo, stačí docela málo katalyzátoru, aby reakce byla urychlena.

Snad bych měl ještě formulovat sám pro sebe a za sebe důvody, proč nehodlám odejít do zahraničí, kde bych měl život beze všech pochyb snadnější. Náleží k podstatě filosofie, že se stále ohlíží k celku. Proto si stavím otázku: mohl bych pro budoucnost lidstva, pro budoucnost lidského světa udělat víc třeba na Západě než tady? Mám za to, že nikoliv. V západních zemích, ať už evropských nebo za oceánem, budou ovlivňovat budoucnost světa také především nonkonformisté, ostře vidoucí kritici společnosti a nepodplatní odhalovači zahnojených ran a hlubokých vředů, skrývaných pod neúčinnými mastičkami. To však musejí být lidé, hluboce spjatí s tamním životem, mající do hloubky rozvětvené kořeny a navazující na nejlepší tradice domácí. Jako cizinec a příchozí bych v tom nemohl dost pomáhat. Naproti tomu vím, které jsou ty nejlepší české tradice; jsem pevně zakotven v této zemi, rozumím jí (rozhodně lépe než jiným) a jsem hluboce přesvědčen, že má, co by mohla přinést mezi poklady všeho lidstva. Proč bych se měl nechat odehnat jako moucha, jako prašivý pes lidmi, kteří o tom nemají nejmenší ponětí? Vždyť tady nakonec nejde o mne a o prospěch mé rodiny, ale o naplnění (či spíše postupné naplňování)

smyslu českých dějin v rámci světového smyslu. A česká cesta vede - a ještě asi nadlouho povede - kupředu krajinami východní Evropy; vidím v tom přímo naše (i když nejenom naše) dějinné poslání. Budoucnost světa v nemalé míře záleží na tom, zda se podaří postupně a bez násilných přeryvů a společenských kataklyzmat demokratizovat tzv. reálný socialismus (tj. oblast, kde zatím vládne). Jsem celou svou bytostí přesvědčen, že to je možné; z hlediska světových dějin to je nutné. A není to možné - nikdy to nebude možné - provést zvenčí.

Tvůj Ladislav Hejdánek

P.S. Budu teď mít potíže s psaním; snad mi promineš, že Ti budu psát ve čtrnáctidenních intervalech. Jakmile to bude možné či dokonce nutné, zase termín zkrátím.

L. H.